

Mira Muhoberac

Kiklop

u Velikoj Gorici

Euripid / Ferčec

Kiklop

Redatelj:
Ivica BuljanPučko otvoreno učilište
Velika Gorica, Scena GoricaPremijera:
4. listopada 2010.

Antička tragedija (tragos = jarac i ode = pjesma) samo na prvi pogled nema nikakve veze s tragedijom našega vremena. Ključ razvoja tragedije svetkovine su boga vina, vinograda i opijanja Dioniza, nastale iz faličkoga kulta. Na njima se zbor presvlačio u satire (ljude-jarce), mitske Bakhove pratitelje. Koreuti, jarećom kožom zagrnuti članovi kora, pjevali su ditirambe u slavu boga, plešući oko žrtvenika. Korifej, vođa satirskoga kora, u korskim se pjesmama odvaja od kora i počinje izgovarati samostalne stihove, voditi razgovor s korom; tako nastaje prvi glumac. Upravo ovu priču o nastanku tragedije, u kojoj ulogu prvoga glumca može imati i na sceni svenazočan Damir Martinović Mrle, član grupe Let 3, koji golotinjom upućuje i na otvoreno ruganje političarima i na oslobađanje od stereotipa, kazališnih i društvenih, zapravo konkretizira početak predstave *Kiklop*

redatelja Ivica Buljana i dramaturga Gorana Ferčeca, nastale prema Euripidovoj satirskoj drami *Kiklop*. Dok ulazi u gledalište Scene Gorica Pučkoga otvorenog učilišta u Velikoj Gorici 4. listopada 2010., premijerna se publika suočava s mladim izvođačima

Ako je publika žrtva trenutka i prostora u kojem se nalazi, tj. ako je kazalište odslik društvenih silnica, već na početku izvedbe postaje jasno da će predstava spojiti političku alegoriju, oslobođenu tjelesnost i satiru naslanjajući se na nedostavno istražen, neobičan i začudan hibridni žanr – satirsku igru.

koji agresivnim pokretima i bukom upućuju na arhetip poluživotinja-poluljudi iz grčke tradicije, što se podudara s takovrsnim stapanjem ljudskoga roda i prirode i u našoj sadašnjici. Ako je publika žrtva trenutka i prostora u kojem se nalazi, tj. ako je kazalište odslik društvenih sil-

nica, već na početku izvedbe postaje jasno da će predstava spojiti političku alegoriju, oslobođenu tjelesnost i satiru naslanjajući se na nedostavno istražen, neobičan i začudan hibridni žanr – satirsku igru. Autori predstave računaju i na značenje riječi *tragōdía* koje se povezuje s

Tko je rodio dramu, ali i tko je kriv za dramu: osoba ili društvo, teatar ili narod, puk, korupcija ili političari.

“pjesmom jaraca”, a koje upućuje na jareći karakter satira, prvih koreuta ditiramba ili prvih sljedbenika božanstva u rudimentarnim dionizijskim svetim radnjama¹ i na *jarčevu pjesmu* koju prati žrtvovanje kozlića, Dionizu dragu žrtvu, na jarčevu pohotnost i na kvarenje vinograda. Agresivan ton koji se sljubljuje s cijelom predstavom podudara se i sa slavljenjem Dionizijevih svečanosti, prikazujući muški svijet bez menada ili bijesnih bakhi što utjelovljuju “pomamnu ljubavnu požudu” bez Bakha, s godišnjom smrću vinograda. Dok se kor Silenovih sinova satira velikogoričkih izvođača upućuje iz prostora publike na *timelu* – žrtvenik, kretanje u krugu obvia publiku koja sudjeluje u pjevanju božanstvu što se pokazuje životinjskim. Na velikogoričkoj pozornici kor izvođača razdvaja se u semikrove koji zazivaju ključne osobe kao projekciju nekadašnje i sadašnje napetosti.

Rođena na tragedijskoj podlozi, satirska igra pamti, kao i ova predstava, razdvajanje na dva polukora pod vodstvom dvojice korifeja, koji istodobno ulaze u orkestar s *pārdoi*, što se događa i u velikogoričkoj predstavi; izvo-

đači satiri, polugoli-poluodjeveni u kože s jarećim rogovima na glavi (kostimografkinja Ana Savić Gecan nudi upečatljivo i točno kostimografsko rješenje), neobična su scenska bića, s golemom ljudskom i scenskom energijom, ujedno sudionici i gledatelji, glumci i izvođači, performer, pjevači i govornici koji nastoje ući u događanja na pozornici i u gledalištu, pa čak i u trenutku kad scenski umiru i dobivaju bijele posmrtno maske. Hibridno biće, kor koji komunicira s materijalima i oblicima naše suvremenosti, a ne s ovčijim runom, u ovoj predstavi postavlja pitanje tko je rodio dramu, ali i tko je kriv za dramu: osoba ili društvo, teatar ili narod, puk, korupcija ili političari.

Satirska igra izvodila se u antičkom kazalištu nakon tragedijske trilogije, oblikujući tetralogiju kao obvezu za pjevnike koji sudjeluju u kazališnim natjecanjima. Pitanje je koje bi se tri tragedije mogle navesti u hrvatskom kazališnom ili društveno-teatraliziranu slučaju. Strukturno bliska tragediji (korovi, monolozi, dijaloški dijelovi, nepromjenjiva pozornica), “veličanstvena farsa” s mitskim sadržajem, satirska igra imala je “jako smiješan duh”.² U veli-

kogoričkoj predstavi čini se da je pjevačko-plesačko ruho «smiješno», a da je duh tragičan, jer pokazuje neizdržljivost života u tjelesnoj i duhovnoj napetosti. Takav “smiješno-tragedijski” omotač naglašava i izvrsna gluma Frane Maškovića kao Silena i glumačko-pjevačka izvedba Zorana Prodanovića Prlje, člana grupe Let 3, kao Kiklopa Polifema. Frano Mašković kao Silen agresivnom, grubom, sugestivnom glumom pokazuje borbu za goli život u pretvorbama tjelesne i emotivne snage, kad želja za strastvenim ispijanjem vina postaje jača od moralnosti. Zoran Prodanović Prlja iz pozadinskoga, špiljskoga igrača jedva vidljiva u velikom orkestru, na pozoričkoj orkestru, pretvara se u dojmiva igrača na velikim koturnama napravljenima od knjiga (možda i aluzija na nepročitane i zabrnjene pa spaljene knjige) i u *žderača* ljudskih tijela, u Polifemovoj želji za gutanjem tuđega mesa pokazujući potpuni poraz ljudskosti i moralnosti, a završnu sljepačku pjesmu upućujući svima. Svojom se grotesknošću i farsičnošću, *klopanjem* žive *klope* i figura Kiklopa i predstava *Kiklop* spajaju i s komedijom, a njezino razvijanje iz pučkih obreda (grč. *komoidia*, od *komos*=veseli ophod) stapa se s prepoznatljivom nam bučnom družinom veseljaka što pripti ili alkoholizirani nakon gozbe u dionizijskoj razuzdanosti obilaze grad i pjevaju rugalice, *odama* naglašavajući “selo moje malo” (postoji i tumačenje da je riječ nastala od *kome* = selo). Uz pjesmu podrugljiva sadržaja izvodili su se kratki mimički prizori, izgovarale šale, pogrdne riječi uperene protiv pojedinih osoba ili skupina ljudi. Na velikogoričku premijeru, međutim, većina gledatelja nije došla u komedijskim, svijetlim, nego u crnim odijelima i haljinama, aktualizirajući političku situaciju u *ad personam* potporu slobodi kazališnoga čina.

“Najpitomiji” element u predstavi, *Odisej*, u tumačenju Marka Cindrića, u prostor divljaštva trebao bi unijeti uljudenost, demokraciju, pravila poslovanja, ekonomije, pravednosti, čestitosti. Međutim, i mudri *Odisej* pobjeđuje snagom, agresijom, iskopavanjem jedinoga Polifemova oka kojim vidi svijet. Na plitici orkestre i timele predstava nudi licemjernost, agresivnost, divljanje, sveopću amoralnost kao “vrijednosti” današnjega i našega kronotopa. Krećući od Euripidova teksta satirske igre, u njoj pronalazi tragediju pa tragediju preokreće u satirsku dramu, a potom u *saturu* rimskoga i satiru našega, hrvatskoga

kazališta i društvenoga prostora. Rimska *satura*, naime, ne potječe od *satir*, nego od *lanx satura*. Kratka rimska predstava, kao i velikogorička u režiji Ivice Buljana, kao i vrsta teške seljačke plitice iz koje se jelo za seoskih svečanosti ili se nudila bogovima,³ sadržavala je pjesme (uz izvrsnu, žestoku, snažnu i glasnu glazbu Leta 3 čujemo homerske jarčeve ode, Euripidove stihove), dijaloge (u ovom slučaju *Odisej* – Silen – satiri), plesove (iznimno uvježbani furiozni pokreti mladih performer, plesača i glumaca), ironične doskočice (napadi na politiku i političare, parodirani pamfleti). U jednom bi se trenutku ti kazivači ili pjevači toga još bezobličnoga komedijskoga roda⁴ popeli na pozornicu pa bi, kao pelivani, i glumili, što čine i Buljanovi izvođači, apostrofirajući pelivane i glumce naših, hrvatskih i svjetskih, političkih pozornica i govornica. Sarkastično slijedeći liniju razvoja kazališne umjetnosti, Buljanova predstava kulminaciju doživljava u završnici, kad se tragedija, satirska igra, komedija i *satura* pretvaraju u otvoreno, žestoko, s *gasom do kraja* ruganje porocima i običajima – u satiru u današnjem značenju te riječi.

Na plitici orkestre i timele predstava nudi licemjernost, agresivnost, divljanje, sveopću amoralnost kao “vrijednosti” današnjega i našega kronotopa.

Kiklop, polisemičan leksem, u Hrvatskoj se najčešće vezuje uz roman o pokušaju održavanja normalnosti i svakodnevice Zagreba u predvečerje rata maestralnoga Ranka Marinkovića, uz čovjetinu, kanibalizam, kotao u kojemu se kuha histerija/historija i Zoopolis prema kojemu alegorično i doslovce plazi i Melkior Tresić, novinar i izgledniji intelektualac. U devetom pjevanju Homerove *Odiseje*, gotovo tri tisućljeća prije Marinkovićeve vizije, *Odisej* i njegovi pokušavaju pobjeći iz špilje bitka i njegove civilizacije – napisvi Polifema Kiklopa, iskopavši mu jedino oko, oslijepivši ga kao osvetu za pojedene prijatelje i bačenu stijenu na brod te sakriviši se uz ovčje trbuhe, što je jedna od najvećih dosjetki i prijevara u povijesti književnoga života. Marinković prikazuje bestijarizaciju Europe i karnevalizaciju stvarnosti, Homer ustraje u mitu u kojemu ipak pobjeđuje razum.

Hrvatska kazališna svijest pamti iznimnu Spaicevu dramaticizaciju/adaptaciju i režiju Marinkovićeve romana

Kiklop u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. Ne pamti izvedbu jedine sačuvane antičke satirske drame koja je došla u našu civilizaciju izbjegavši zubu vremena. Zvuči nevjerovatno, ali istinito je: Euripidov *Kiklop* još nije izveden u profesionalnom hrvatskom glumištu! Da su se Buljan i Ferčec usudili prikazati cjelokupan i doslovan tekst Euripidova *Kiklopa* u hrvatskom prijevodu, bila bi to hrvatska praiskazba! U redove je hrvatske čitateljske publike ova satirska igra ili satirska drama, jedina saču-

Spoj Brešanove Mrduše, mita o Troji, jarčevih oda, tragedijskih i komedijskih, grotesknih i farsesknh impulsa, Euripidove satirske drame *Kiklop*, homerskih lutanja, ova je predstava napravljena kao revalorizacija žanra satirske igre za dvadeset i prvo stoljeće, ali istodobno i kao angažiran, politički i strastven teatar.

pa: ili je nedostupan ili prijetko dostupan u knjižarama, knjižnicama i antikvarijatima.

Prostor je drame *Kiklop*, koja se u hrvatskom prijevodu Kolomana Raca prostire na jedanaest tiskanih stranica,⁵ Sicilija, podnožje, pozadina vrleti Etna na kojoj kao zarobljenici i robovi *Kiklopa Polifema* žive Silen i njegovi satiri. Popis dramskih osoba navodi na prvom mjestu Silena, odgojitelja i pratitelja boga Bakha, Odiseja, kralja itačkoga, *Kiklopa*, sina boga Posejdona, i Zbor, koji čine satiri, sinovi Silenovi. Izdvaja se Zborovoda s nekoliko dionica i poentiranja ključnih replika. Prvi čin odvija se u *Kiklopovoj špilji* na Siciliji, a sastoji se od Silenova obraćanja Bakhu i objašnjavanja polifemske situacije te emotivne pjesme Zbora. U drugom činu prikazuje se Odisejev dolazak s veslačima i razgovor sa Silenom i satirima, nudenje vina za hranu i vodu, Silenova dvostruka igra (zamjena Polifemove janjadi i mješina), dolazak *Kiklopov* i njegovo proždiranje Odisejevih prijatelja. U trećem činu Odisej Zborovodi i Zboru objašnjava svoj naum kako će prevartiti *Kiklopa*, a u četvrtom, uz Silenovu pomoć, opija *Kiklopa* kako bi mu mogao iskopati jedino oko. U petom

činu *Kiklop* je slijep, a zbog Odisejeva lažnoga predavljanja misli da je to učinio Nitko. Kad dozna da ga je oslijepio i prevario Odisej, podsjeća ga na proročanstvo: nakon Troje Odisej će se dugo skitati morem. Dok *Kiklop* prijeti da će ih smrviti bačenom stijenom, Silen i satiri odlaze: "A mi idemo na put s Odisejem / I odsad ćemo samo služiti Bakhu svom."

Tibaldijeva freska na Bolonjskom sveučilištu prikazuje izvaljena diva raširenih nogu i ruku u pijanom bunilu, dok mu se majušni ratnici u oklopu približavaju s kolcem. Kršćanska tradicija često prikazuje demona s jednim okom posred lica, što simbolizira prevlast strastvenih, mračnih i nagonskih snaga s razornom ulogom.⁶ Mitski je *Kiklop* iskonska i regresivna snaga vulkanske prirode pa vjerojatno zato Euripid Polifema smješta podno vulkanski aktivne Etna na Siciliji. Uz *Kiklope* vezuju se i *kiklopski* spomenici, oni u Mikeni napravljeni su od golemih kame-nova teških i do osam stotina tona. Prizivajući moć bogova ili jačinu elemenata, *Kiklop* predstavlja razuzdanu sirovu snagu, raspršenu na sve scenske sudionike u Buljanovoj predstavi, koja, s asocijacijama na hrvatsku nam i svjetsku zbilju, izmiče kraljevstvu duha.

Kako današnjem svijetu prikazati spoj⁷ užasnoga i lakrdijaškoga, mitskoga i ljudskoga, glasa zemlje, gorice i kozjega zadaha, dionizjsku Euripidovu satirsku dramu, žanrovski hibrid, koji nema nijednu drugu sačuvanu potvrdu pa je zato i teško odredljiv? Adaptacija teksta Gorana Ferčeca, ujedno i dramaturga *Kiklopa*, u drugoj radnoj, kompilacijskoj verziji, nastaloj "prema motivima Euripidove drame *Kiklop*", isprepleće dijelove iz Kombolova prijevoda Euripidova *Kiklopa* s grčkoga na hrvatski i prijevoda Gordana Maričića s grčkoga na srpski te ulomak iz Homerove *Odiseje* u prijevodu na hrvatski Tome Maretića. Ta radna verzija,⁸ bez podjele na činove, prizore ili scene, slike, prostire se na dvadeset devet kartica teksta. Začinje Silenovim obraćanjem Bakhu i objašnjenjem situacije na Etni u kojoj služi Polifemu *Kiklopu* čisteći mu stan, a sinovi mu pasući stada. Kor satira razrađuje se dinamičnim dijalogom satira s ovcama i ovnom i poentom o sadašnjem njihovom prostoru bez plesa i vina. U razgovoru sa Silenom, koji ih upozorava na opasnost od *Kiklopa*, satiri se pokazuju kao neustrašivi divljaci. Cijela adaptacija naglašava dinamizam, kraće i britke replike i pjesme

koje oživljuju grčki predložak, a završava pjesmom satira, oštrom društvenom kritikom.

Sudionici su, glumci, izvođači i glazbenici u ovoj predstavi Frano Mašković, Marko Cindrić, Marinko Leš, Tomislav Kvaruč, Damjan Simić, Ivan Magud, Ivan Ožegović, Boris Barukčić, Elvis Hodžić, Davor Čiković, Miroslav Mlinar i članovi grupe Let 3 Damir Martinović Mrle, Zoran Prodanović Prija, Matej Zec, Branko Kovačić, Dražen Baljak. Scenografiju potpisuje Ivan Fijolić, a dizajner je svjetla Nikša Mrkonjić. Predstava *Kiklop* realizirana je u koprodukciji s Teatrom &TD i Mini teatrom. Nakon premijere i repriznih izvedbi u Velikoj Gorici u listopadu 2010. predstava je zagrebačku premijeru doživjela 9. studenoga 2010. u Teatru &TD, a prvu reprizu 29. studenoga 2010. Spoj Brešanove Mrduše, mita o Troji, jarčevih oda, tragedijskih i komedijskih, grotesknih i farsičnih impulsa, Euripidove satirske drame *Kiklop*, homerskih lutanja, ova je predstava napravljena kao revalorizacija žanra satirske igre za dvadeset prvo stoljeće, ali istodobno i kao angažiran, politički i strastven teatar u kojemu je publika potpuno svjesna značenja otoka, Etna i alegorije koja se pretapa u stvarnost. U detalju figurice iz babilonske umjetnosti *Bog ubija Kiklopa* nastale u drugom tisućljeću prije Krista vidljivo je kako Apolon ulazi u mračno oko. *Kiklopa* može

potpuno uništiti samo solarni bog. Kad će nam sunce osvjetliti mračnu špilju bitka i egzistencije?

- ¹ Usp. Nap. prir. u: Silvio D' Amico, *Povijest dramskog teatra*, s talijanskoga preveo Frano Čale, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1972., str. 27.
- ² Silvio D' Amico, *Povijest dramskog teatra*, s talijanskoga preveo Frano Čale, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1972., str. 35.
- ³ D' Amico, str. 69.
- ⁴ Isto, str. 69.
- ⁵ Eshil, Sofoklo, Euripid, *Sabrane grčke tragedije*, preveli Koloman Rac i Nikola Majnarić, Veljko Topalović i Branislav Brkić, Beograd, 1988.; dramu *Kiklop* s grčkoga na hrvatski preveo je Koloman Rac, a u ovom se izdanju nalazi od 616. do 626. stranice.
- ⁶ Usp. Jean Chevalier-Alain Gheerbrant, *Rječnik simbola*, s francuskoga prevela skupina prevoditelja, uredio Branimir Donat, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 255-256.
- ⁷ Silvio D'Amico, *Storia del Teatro Drammatico*, I, Grecia e Roma - Medioevo, Garzanti, Milano, Sesta edizione, 1970., str. 86.
- ⁸ Tom se drugom kompilacijskom inačicom, koja u svakotra-ničnom potpisu sadrži riječi Goran Ferčec: *KIKLOP - prema motivima Euripidove drame Kiklop - RADNA 2 - kompilaci-ja*, služe i izvođači koji sudjeluju u ovoj predstavi.

